

**MILLIY HUNARMANDCHILIK ELEMENTLARI ASOSIDA
O'QUVCHILARNING KASBGA YO'NALTIRILGAN KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH**

Shoymuradova Madina

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti professional ta'lim fakulteti
texnologik ta'lim yo'nalishi 2- kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy hunarmandchilik elementlari asosida o'quvchilarning kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Texnologiya ta'limi jarayonida xalq amaliy san'ati va hunarmandchilik an'analaridan foydalanish o'quvchilarda nafaqat amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishi, balki ularning kasb tanlashga ongli yondashuvini rivojlantirishi asoslab berilgan. Shuningdek, milliy hunarmandchilikning tarbiyaviy, ma'naviy va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinib, o'quvchilarda mehnatsevarlik, ijodkorlik, mustaqil fikrlash va tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni ko'rsatib o'tilgan. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalar va amaliy mashg'ulotlar orqali kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali usullari bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: milliy hunarmandchilik, texnologiya ta'limi, kasbga yo'naltirish, kompetensiya, amaliy ko'nikma, kasbiy ta'lim, ijodkorlik

Zamonaviy ta'lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanmay, yosh avlodni hayotga tayyorlash, ularni kasbiy va ma'naviy jihatdan rivojlantirish vazifasini ham bajarishi zarur. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ta'kidlashicha: "Yoshlarimizni kasbiy jihatdan rivojlantirish, ularning amaliy ko'nikmalarini oshirish va milliy qadriyatlarimizni hurmat qilish – davlatimizning eng muhim vazifalaridan biridir". Shu nuqtai nazardan, milliy hunarmandchilik elementlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarda nafaqat estetik didni shakllantiradi, balki ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020-yil 23-sentabr) va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-iyuldagi "Milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish konsepsiyasi" ga muvofiq, ta'lim jarayoni yoshlarning nafaqat akademik bilimini, balki amaliy ko'nikmalarini ham rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim[1;4b] Shu bilan birga, Prezidentning 2020-yil 6-iyuldagi Qarori №478da maktablarda milliy hunarmandchilik va an'anaviy san'atni rivojlantirish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan bo'lib, u yoshlarni kasbiy tayyorgarlik va kreativ faoliyatga yo'naltirishga katta hissa

qo'shadi.[3;6-7b] Texnologiya ta'limi darslarida milliy hunarmandchilik elementlarini o'quvchilarga tanitish orqali, ular amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi, kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarini shakllantiradi va bozor talablariga mos keladigan ishbilarmonlik va ijodiy qobiliyatlarni egallaydi. Masalan, gilamchilik, yog'och o'ymakorligi, hunarmandchilik naqshlari va boshqa an'anaviy san'at turlari orqali o'quvchilar texnik fikrlash, ijodiy yondashuv va kasbiy tayyorgarlikni mustahkamlaydi. Shu nuqtai nazardan, milliy hunarmandchilikni texnologiya ta'limi darslariga integratsiya qilish, o'quvchilarda kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirishda strategik ahamiyatga ega. Ushbu maqola shunday metodlarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, u o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini oshirish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish va kasbga tayyorlashga xizmat qiladi.[2;3b]

Texnologiya ta'limi darslarida milliy hunarmandchilik elementlarini o'quvchilarga o'rgatish nafaqat amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki ularning kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Milliy hunarmandchilik, o'zbek xalqining boy madaniy merosi sifatida, o'quvchilarga amaliy va ijodiy faoliyatni uyg'otadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida milliy hunarmandchilikni qo'llash o'quvchilarning texnik, estetik va kasbiy ko'nikmalarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi.

Milliy hunarmandchilik elementlariga gilamchilik, yog'och o'ymakorligi, sopol buyum ishlash, tikuvchilik va milliy naqshlar kiradi. Darsliklarda ta'kidlanishicha, o'quvchilar bu elementlar bilan ishlash orqali amaliy kompetensiyalarini egallash bilan birga, ijodiy fikrlash, tashkiliy qobiliyat va texnik savodxonlik kabi kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Masalan, gilamchilik orqali o'quvchilar naqshlar yaratishni o'rganadi, bu esa nafaqat estetik didni rivojlantiradi, balki ularning chizma va loyihalash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Yog'och va sopol buyum ishlash orqali o'quvchilar qo'l mehnati va texnik tafakkurini rivojlantiradi, bu esa kelajakda ularni kasbiy faoliyatga tayyorlaydi.

Kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirish jarayoni quyidagi asosiy yo'nalishlarga bo'linadi: amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, ijodiy va dizayn ko'nikmalarini rivojlantirish, texnik savodxonlikni mustahkamlash, shuningdek, tashkiliy va ishbilarmonlik qobiliyatlarini rivojlantirish. Amaliy ko'nikmalar o'quvchilarga materiallarni to'g'ri ishlash, milliy naqshlarni yaratish va buyumlarni to'liq tayyorlash imkonini beradi. Ijodiy va dizayn kompetensiyalari esa yangi mahsulot yaratish, bezaklar va naqshlarni moslashtirish orqali rivojlantiriladi. Texnik savodxonlik esa asbob-uskunalarni xavfsiz va samarali ishlatishni o'z ichiga oladi. Tashkiliy va ishbilarmonlik qobiliyatlari loyihalarni rejalashtirish, guruhda ishlash va vaqtni boshqarish orqali shakllanadi.[7;56b]

Texnologiya ta'limi darslarida milliy hunarmandchilikni o'quvchilarga tanitishda bir qancha samarali metodlar mavjud. Jumladan, loyiha usuli o'quvchilarga kichik amaliy loyihalarni bajarish imkonini beradi, bu orqali ular nafaqat amaliy ko'nikmalarni, balki ijodiy

fikrlashni ham rivojlantiradi. Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning qo‘l mehnati va texnik qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Guruhli ishlar esa hamkorlik va tashkiliy kompetensiyalarni shakllantiradi. Shu bilan birga, tayyorlangan ishlar maktab ko‘rgazmalarida yoki tanlovlarda namoyish qilinishi, o‘quvchilarda ijodiy motivatsiya va kasbiy qiziqishni kuchaytiradi.

Darslik va metodik qo‘llanmalarda keltirilishicha, milliy hunarmandchilikni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish quyidagi tavsiyalar orqali samarali bo‘ladi:

1. Amaliy mashg‘ulotlarni rejalashtirish – har bir dars haftasiga bir amaliy mashg‘ulot kiritilishi, o‘quvchilarda doimiy tajriba va amaliy ko‘nikma rivojlanishini ta‘minlaydi.

2. Loyihalar bilan ishlash – o‘quvchilarga kichik loyihalar berish, masalan gilam, sopol buyum yoki yog‘och naqsh yaratish, ularning ijodiy va texnik ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

3. Ko‘rgazma va tanlovlar – tayyorlangan mahsulotlarni ko‘rgazmalar orqali namoyish qilish o‘quvchilarda kasbiy qiziqish va ijodiy motivatsiyani oshiradi.

4. Multimedia va interaktiv metodlar – video, animatsiya va virtual materiallardan foydalanish milliy hunarmandchilikni yanada qiziqarli qiladi.

5. Baholash tizimi – o‘quvchilarning amaliy va ijodiy ko‘nikmalarini muntazam baholash, ularning kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Milliy hunarmandchilik elementlarini texnologiya ta‘limi darslariga integratsiya qilish o‘quvchilarda kasbga yo‘naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirishning eng samarali yo‘li hisoblanadi. Bu jarayon ularning amaliy ko‘nikmalari, ijodiy fikrlashi, texnik savodxonligi va tashkiliy qobiliyatlarini mustahkamlaydi, natijada kelajakda kasbga tayyor bo‘lgan, ijodiy va bilimli shaxslar shakllanadi.[6;14b]

Texnologiya ta‘limi darslarida milliy hunarmandchilik elementlarini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar nafaqat amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi, balki kasbiy yo‘naltirilgan kompetensiyalarini mustahkamlash imkoniga ega bo‘ladi. Masalan, “Texnologiya ta‘limi” (boshlang‘ich sinflar uchun) darsligida gilamchilik mashg‘ulotlari o‘quvchilarda naqshlar yaratish va rang uyg‘unligini tanlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu jarayonda ular mat o bilan ishlash, naqshlarni chizish, amaliy mashqlarni bajarish orqali ijodiy fikrlash va texnik savodxonlikni mustahkamlaydi. Shuningdek, darsliklarda sopol buyum ishlash bo‘yicha mashg‘ulotlar ham keng yoritilgan. O‘quvchilar sopol buyumni shakllantirish, quritish va bezash jarayonida quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantiradi:

- material bilan ishlash qobiliyati,
- ish jarayonini rejalashtirish,
- detallarga e‘tibor va texnik aniqlik,
- estetik tafakkur va ijodiy yondashuv.

Yog'och o'ymakorligi mashg'ulotlari esa o'quvchilarni kasbiy jihatdan yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi. Darslik va metodik qo'llanmalarda keltirilishicha, o'quvchilar oddiy yog'och buyumni milliy naqshlar bilan bezash orqali dizayn va amaliy ko'nikmalarni birgalikda egallaydi. Shu orqali ularning texnik va ijodiy fikrlash qobiliyati oshadi, loyiha va guruh ishlarida ham samarali bo'lish ko'nikmalari rivojlanadi. Darsliklarda shuningdek, tikuvchilik va mato bilan ishlash bo'yicha mashg'ulotlar ham keltirilgan. [8;67-68b] O'quvchilar turli matolarni kesish, tikish va milliy naqshlar bilan bezash orqali o'z amaliy ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bu esa ularning kelajakda kasbiy faoliyatni, masalan, hunarmandchilik, dizayn, kiyim-kechak yaratish va boshqa texnologik yo'nalishlarda tanlashiga yordam beradi

Texnologiya ta'limi darslarida milliy hunarmandchilikni o'rgatish jarayonida quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1. Loyiha asosida o'rgatish – o'quvchilarga kichik loyihalar berilib, ular gilam, sopol yoki yog'och buyumni yaratish orqali amaliy va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. Darsliklar va metodik qo'llanmalarda bu yondashuv «loyihaviy metod» deb ataladi va o'quvchilarda muammolarni hal qilish, vaqtni boshqarish va ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.

2. Amaliy mashg'ulotlar – o'quvchilar qo'l mehnati va texnik ko'nikmalarni rivojlantiradi. Darsliklarda har bir mashg'ulot bosqichma-bosqich keltiriladi, masalan: gilamchilikda naqsh chizish → matoni kesish → naqshni tikish → tayyor mahsulotni baholash.

3. Guruhli ishlar – o'quvchilar birgalikda loyihalarni bajaradi. Masalan, sopol buyum yoki yog'och bezak yaratish jarayonida har bir o'quvchi o'z vazifasini bajaradi. Shu orqali ularning hamkorlik, muvofiqlik va tashkiliy ko'nikmalari shakllanadi.

4. Ko'rgazma va tanlovlar – tayyorlangan ishlarni maktab va tuman miqyosida ko'rsatish o'quvchilarda ijodiy motivatsiya va kasbiy qiziqishni oshiradi. Darsliklarda bu usul “baholash va rag'batlantirish” shakli sifatida tavsiya qilinadi.[9;23b]

Darsliklarda va metodik qo'llanmalarda keltirilgan tavsiyalar asosida o'quvchilarda kasbga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirish uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

Doimiy amaliy mashg'ulotlar – haftasiga kamida bir marta milliy hunarmandchilik elementlariga bag'ishlangan dars o'tkazish.

Ijodiy vazifalar berish – o'quvchilar mustaqil yoki guruhda yangi naqshlar va mahsulotlar yaratadi.

Ko'rgazma va tanlovlarni tashkil qilish – o'quvchilar mahsulotlarini baholab, rag'batlantiriladi.

Baholash tizimi yaratish – o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalari, ijodiy yondashuvi va texnik savodxonligi muntazam baholanadi.

Milliy hunarmandchilik elementlarini texnologiya ta’limi darslariga integratsiya qilish o‘quvchilarda kasbga yo‘naltirilgan kompetensiyalarni shakllantirishning eng samarali yo‘li hisoblanadi. Bu jarayon ularning amaliy ko‘nikmalari, ijodiy fikrlashi, texnik savodxonligi va tashkiliy qobiliyatlarini mustahkamlaydi, natijada kelajakda kasbga tayyor bo‘lgan, ijodiy va bilimli shaxslar shakllanadi.[10;13b]

Milliy hunarmandchilik elementlari asosida o‘quvchilarning kasbga yo‘naltirilgan kompetensiyalarini rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Texnologiya ta’limi darslarida milliy hunarmandchilikka oid amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish o‘quvchilarda nafaqat estetik did va ijodiy tafakkurni, balki amaliy, texnik va tashkiliy ko‘nikmalarni ham shakllantiradi. Gilamchilik, sopol buyum ishlash, yog‘och o‘ymakorligi, tikuvchilik kabi milliy hunarmandchilik turlari orqali o‘quvchilar material bilan ishlash, loyiha tuzish, mahsulot yaratish va uni baholash bosqichlarini o‘rganadi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentabr. 4b
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Milliy qadriyatlarini saqlash va rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi qarori. – 2019-yil 18-iyul. 3b
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlarni kasbga yo‘naltirish va hunarmandchilikni rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2018–2021-yillar. 6-7 b
4. Texnologiya ta’limi (umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun darslik). – Toshkent: Respublika ta’lim markazi, so‘nggi nashr.
5. Texnologiya fanini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
6. Milliy hunarmandchilik asoslari (o‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti. 14b
7. Pedagogika: oliy ta’lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent. 56b
8. Islomov, A. O‘zbekiston milliy hunarmandchiligi va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Fan va Ta’lim, 2020. 67-69b
9. Qodirov, S. Texnologiya ta’limi darslarida amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2019. 23b
10. Rasulova, M. Boshlang‘ich sinflarda milliy madaniyat va hunarmandchilikni o‘rgatish usullari. – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2021. 13b